

Bidrag til vort århundredes kirkehistorie.

Ved **L. Koch.**

III. Biskop Münter og stiftsprovst Clausen ved biskop Balles begravelse.

Da biskop Balle blev begravet d. 25 oktober 1816, opstod der en strid mellem biskop Münter og stiftsprovst Clausen om, hvem af dem der skulde forrette jordspaakastelsen. Dette er omtalt i min »Danmarks kirkehistorie 1801—1817«, men jeg formåede den gang ikke ret at oprede sagens sammenhæng. Ved professor L. Mynsters velvillie har jeg nu kunnet gennemgå de bind af biskop Münters dagbøger, der omhandle årene 1801—1830, og kan derefter i forbindelse med andre kilder, der alt tidligere stod til min rådighed, give en fremstilling af, hvad der er sket.

Münter havde bestemt, at ligesom Balle havde kastet jord på biskop Harboe, således vilde han nu også forrette jordspaakastelsen ved sin formands begravelse. Herom underrettede han stiftsprovsten, der ikke synes at have gjort indvendinger derimod før på selve begravelsesdagen. Biskoppen blev imidlertid ved sit og udførte forretningen. Da Clausen siden kom til ham for at forhandle sagen med ham, synes uenigheden at være bleven endnu større. Biskoppen advarede ham imod at give forargelse og imod at indblande kancelliet, der ikke var gejstligheden gunstigt, i sagen. Clausen derimod erklærede, at han vilde

værge for den danske gejstligheds ret, hvori biskoppen vilde gøre indgreb. Det er ikke ret klart, om Münter har ment, at Clausen først har skrevet til kancelliet. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Biskoppen skrev d. 2 november, Clausen først d. 6 s. m.¹⁾ Hans skrivelse er temmelig skarpt affattet, hvad man ikke kan undre sig over, når biskoppen selv havde bragt sagen for regeringen, efter at han indtrængende havde advaret Clausen mod at gøre det. Biskoppen mente selv, at Clausen havde begyndt sagen af personlige grunde, »fordi min teologi ikke er hans«. Men begge parter vare enige om at fremstille den, som om det var et principsspørgsmål, der skulde afgøres. Clausen stillede sig på det reneste statskirkelige standpunkt, hvorefter al gejstlig myndighed havde sit udspring fra kongen: »Vi præster kunne dog ikke på en og samme tid have vore rettigheder fra kongen og biskoppen. At vi have dem, som det i hierarkiets sprog hedder, fra kirken, er efter vort lands konstitution ord uden betydning«. Münter derimod hævdede kirkens, eller, om man heller vil, bispedømmets myndighed og påstod, at al ret til at forrette præsteligt embede emanerede fra ordinationen. Striden gjorde stor opsigt; kancelliet ønskede at stifte forlig; men biskoppen var fast bestemt på at ville have kongens afgørelse. Men det lod ikke til, at denne skulde blive ham gunstig. I kancelliet og statsrådet vare meningérne delte; men kongen blev efterhånden ugunstig stemt for Münters mening, som han anså for en teologisk grille. Han havde ved en avdiens ladet ham vide, at han ikke syntes om det ord »emanere«. Men sagen trak hen, og der synes efterhånden at være sket et omslag, efter Münters mening foranlediget ved en ældre betænkning af Balle, hvor det bl. a.

¹⁾ Da sagen blev »henlagt«, kan der ingen oplysninger hentes fra kancelliets arkiv, hvor så godt som alle henlagte sager synes at være bortkomne. Münters skrivelse kender jeg ikke; Clausens er mig for længere tid siden velvillig meddelt af dr. Joh. Clausen i Horsens.

siges, at »ved ordinationen avtoriseres de udvalgte lærere på Kristi vegne under håndspålæggelse af hans tjenere til at udrette deres kald«. Den imod påske 1817 meldte kancelliets præsident, Kaas, biskoppen, at det var kongens villie, at sagen skulde henlægges, så at der altså ingen resolution blev afgivet. Med hensyn til den meget karakteristiske samtale, som ved denne lejlighed fandt sted, må vi henvise til det nedenfor trykte stykke af Münters dagbøger. Nogen tid efter hændte det sig, at en teologisk kandidat, der protegeredes af Kaas og var udset til et embede, faldt igennem ved bispeeksamen og altså ingen ansættelse fik. Således, siger Münter, erkendte altså kancelliet de facto, at jus ordinandi er jus ecclesiæ. — Hvad forholdet mellem biskop og stiftsprovst angår, da synes den første at have været den uforsonligste. Clausen indbød ham til et selskab, men han afslog det. Men da Clausens kone døde endnu i året 1817, gik biskoppen til ham, og da de skiltes ad, faldt Clausen ham om halsen, bad ham ikke miskende sig og sagde: »Er det så godt imellem os?«

Men parallelt med denne hele sag går der en anden af en mærkværdig beslægtet natur. D. 28 oktober, tre dage efter Balles begravelse, skrev Clausen til kancelliet, at det oftere skete ved større begravelser, at en eller anden af følget fremstod og holdt tale ved graven, og han foreslog, at dette ikke måtte ske uden præstens tilladelse, og at denne kun måtte meddeles ordinerte mænd. Man kan ikke andet end spørge, hvad der kan have bevæget Clausen til at begynde på denne sag netop den gang, da han dog måtte være i høj grad optaget af mellemværendet med biskoppen, og man ledes uvilkårligt til at søge en anledning i, hvad der var sket ved Balles begravelse. Men her forefaldt også én ting til, som ingenlunde kunde være ham behagelig, i det nemlig Grundtvig talte ved graven. Det er utvivlsomt, at indholdet af denne tale ikke har klinget vel i stiftsprovstens øren, og efter det forhold, der

var mellem disse to mænd, er det vel lige så utvivlsomt, at Grundtvig ikke har bedt ham om at måtte tale, hvad han da i så tilfælde sikkert heller ikke havde fået lov til. Der er vist nok høj grad af sandsynlighed for, at den her omtalte skrivelse er foranlediget ved Grundtvigs tale; den har hos Clausen fremkaldt ønsket om at forhindre, at han eller andre, der vare ham ubehagelige, kom til at tale ved de begravelser, han forestod¹⁾. Clausens skrivelse blev den 19 novbr. sendt til biskoppens betænkning; denne berører vel slet ikke striden mellem ham og Clausen, men det er dog øjensynligt, at han foreslår sådanne indskrænkninger i den ret, Clausen vil, der skal gives præsterne, at var der faldet resolution, som han ønskede det, vilde den kunne have haft indflydelse på afgjørelsen af hans egen sag; ti når præsten ikke skulde kunne formene *doctores theologiæ* og professorer at holde ligprædikener, og ikke fornemme og lærde mænd at holde gravtaler, så lå det nær at slutte, at han da heller ikke kunde formene sin biskop at forrette jordspåkastelse. Men kancelliet tog intet hensyn til biskoppens betænkning, men affattede resolutionen, som Clausen havde ønsket det.

Nedenfor meddeles, 1) hvad Münters dagbøger indeholde om hans strid med Clausen; 2) dennes klage over biskoppen; 3—5) Clausens sidstomtalte skrivelse med biskoppens betænkning og kancelliets resolution.

1. Af biskop Münters dagbøger²⁾.

1816 Wenig Tage darauf starb Bischof Balle an Entkräftung, alt, des Lebens müde. Am 25 October

¹⁾ Se nedenfor rettelser og tillæg til dette bind.

²⁾ Han har kun skrevet i disse en eller to gange årlig og da meddelt, hvad der er sket i hans familie, hvilke literære arbejder han har udført, og hvilke videnskabsmænd han har stået i forbindelse med, samt en udsigt over sine visitatser og de mærkeligere sager, der ere forefaldne i hans embedsvirksomhed. Det første her meddelte stykke er mod sædvane dateret, d. 17 decbr. 1816.

ward er begraben. Es war ein sehr förmliches Publicum, aber für mich eine Quelle von vielem Verdruss. Denn ich hatte beschlossen ihm, so wie er bei seinem Vorgänger es that, Erde aufzuwerfen, hatte dem Stiftsprobst vorher meine Rede vorgelesen und ihn gebeten, mir die Erdaufwerfung überzulassen, wogegen er auch nichts einzuwenden hatte. Im Leichenhaus kam er aber zu mir, sagte: die Umstände hätten sich nun geändert, da das Erdaufwerfen nicht unmittelbar nach der Rede, sondern in der Petri Capelle geschehen sollte. (Vorher war die Idee, die Rede in der Kirche zu halten, und die Erde auf dem Kirchhofe aufzuwerfen). Er habe als Pastor und Beichtvater ein näheres Recht, und als er darauf in Etatsrath Lofsens Gegenwart nun wieder anfang und die Entscheidung der Canzelei wollte, sagte ich, es sei ein Recht meines Amtes sacra in meinem Stifte zu verwalten, wo ich wollte; dies rühre daher, weil das Amt des Geistlichen sacra zu verwalten aus der Ordination emanire. Ich that auch, was ich mir vorgenommen. Als er nachher zu mir kam um mit mir die Sache zu discutiren, liess ich mich auf nichts ein, ermahnte ihn aber sehr, kein Aergerniss zu geben, auch nicht eine Einschränkung der Geistlichkeit von der ihr ohnehin nicht gewogenen Canzelei zu veranlassen. Aber er: Alles Recht emanire vom Könige. Es sei ein Eingriff in die Rechte der Geistlichkeit, den ich thue. Er werde als Vertheidiger der dänischen Geistlichkeit aufstehen u. s. f. Auch trug er gehörigen Ortes, selbst beim Könige, die Sache von der gehässigsten Seite vor, als wage ich Eingriffe in die Majestätsrechte, und schrieb in demselben Ton eine Vorstellung an die Canzelei, die ich zwar bis jetzt nicht gelesen habe, die aber sehr bitter seyn soll. Indess hielt ich es auch auf den Rath verständiger Freunde für das Beste, dem selbstsüchtigen Manne das prävenire zu spielen, und schrieb am 2 Nov. eine Vorstellung an die Canzelei, und darin bloss, da mein Recht in Zweifel gezogen sei, um königliche Be-

stätigung zur Regulativ für mich selbst bat, wie weit mein Recht sich erstreckte, welche Vorstellung unter meinen Papieren ist. Auch war ich am 15 Dec. beim Könige, dem der Ausdruck Emaniren misfallen hatte. Doch hoffte ich ihn durch meine Darstellung der Sache gewonnen zu haben. Die Canzelei will die Sache vergleichen. Ich erwarte kraft ihres mir bekannten Beschlusses den Etatsrath Lassen bei mir. Ich habe aber den König gebeten, sie vor seinen Richtstuhl kommen zu lassen und werde nicht nachgeben. Es ist keine persönliche Sache, obgleich Clausen aus heimlichen Groll, weil meine Theologie nicht die seinige ist, Händel sucht, sondern eine Sache des Bischofsamts. Der alte Moltke will auch, dass ich sie nicht soll fallen lassen, und ich kann im Staatsrathe ausser ihm auf Schimmelmann und Rosenkranz, auch auf Mösting, rechnen. — D. 17 Dec. 1816.

1817. Um Ostern herum ward meine Geschichte mit dem Stiftsprobst geendigt. Er hatte selbst die Sache von seinem Gesichtspunkt dem König vorgetragen. In der Canzelei hatte er auch Ørsted und Lassen für sich gewonnen. Es ward als ein Eingriff in die königlichen Episcoprechte angesehen, dass ich behauptet habe, jus ordinandi sei jus ecclesiæ, und von der Ordination das Recht der Bischöfe hergeleitet, sacra zu verwalten. Der König wankte zwar eine Zeitlang, ward aber ganz gegen meine Sache, obgleich nicht gegen meine Person, gestimmt, denn er hielt meine Behauptung für eine theologische Grille. Indess wollte er mich doch nicht gerne, zum Theil auch aus Indignation über Clausens Aufführung, durchfallen lassen. Was auch die Canzelei etwas umstimmte war ein Bedenken von Balle, der theologischen Facultät und Jac. Edv. Colbiørnsen ausgefertigt, in dem über die Frage, ob ein dänischer Bischof *salva conscientia* Nordamericanische Geistliche ordiniren dürfe, die Frage von der Ordination auf eine für meine Meinung sehr

vorteilhaftige Weise erörtert wird. Das Bedenken steht im ersten Theile seines Magasins für Kirchenrecht¹⁾. Diese dahin gehörige Stelle brachte Gutfeld, der sich überhaupt in der ganzen Sache sehr freundschaftlich bewiesen hat, an Lassen und des Königs Geheime-Secretair Jessen, und es war wahrscheinlich eine Folge davon, dass Kaas mir um Ostern sagte, der König wünsche, dass die Sache hingelegt werde. Ich könne gewiss seyn, dass Clausen mir nicht wieder käme. Er habe Unannehmlichkeiten genug darüber gehabt. Ich antwortete: Der König sey Herr, sein Wunsch sey ein Gesetz für mich. Worauf Kaas: Von der Seite wünsche der König nicht, dass die Sache angesehen würde. Die dänische Kirche habe ja auch eigentlich keine Bischöfe, sondern Superintendeten. Ich: Das sei einerlei, *ἐπισκοπος* griechisch, superintendens auf Lateinisch. Der König könne, der evangelischen Kirche unbeschädigt, die Bischöfe ganz abschaffen. (Nein, sagte Kaas, das wird er nicht, nun sind ja auch Bischöfe in Preussen). Aber die Ordination könne er nicht rühren, die gränzte ans Dogma und wäre apostolische Einrichtung. Das ist mir zu hoch, erwiederte Kaas, und dabei blieb die Sache. Der Stiftsprobst bat mich einige Zeit darauf

¹⁾ Balle, Magasin for kirkeret I, s. 54—55: »Ordinationen i sin oprindelse er intet andet end en offentlig avtorisation af menigheden til at lære og til at forrette sakramenterne efter den hellige skrift . . . Efterdi ordinationen . . . er indført af apostlene selv, men disse havde fuldmagt af Kristo . . . så kan det ej nægtes, at jo samme bliver at betragte som en apostolisk af Kristus selv bekræftet anordning. Menigheden vælger sine lærere eller den foresatte øvrighed i menighedens sted, men ved ordinationen avtoriseres de udvalgte lærere på Kristi vegne under håndspålæggelse af hans tjenere til at udrette deres kald. Deraf følger dog ikke, at ordinationen er et sakrament . . . Den er ikke andet i sig selv end solemnis declaratio vocationis, qvæ jam facta est. Den meddeler ikke dona sanctificantia eller ministrantia, uden for så vidt disse kunne være en virkning af den offentlige bøn, som sker ved denne handling. — Det må vel især have været de udhævede ord, der støttede biskoppens opfattelse.

in Gesellschaft. Ich sagte aber ab. Wir sehen uns in Geschäften und sind dann höflich gegen einander. Aber trauen werde ich nie einem Manne, der sich so gegen mich betragen hat.

Mit einem Candidaten, Emil Clausen aus Alsen, hatte ich kurz vor der Landemode einen sonderbaren Auftritt. Plum hatte ihn nicht als Capellanen auf Alsen bei seinem Vater haben wollen, weil er jugendliche Unbesonnenheiten von ihm wüsste oder glaubte. Er sollte nun nach Vigersted zum alten Husum kommen. Kaas protegirte ihn, weil sein Vater sein Hofmeister gewesen war. Ich hielt, besonders da Lassen mir gesagt hatte, dass Plum nichts dagegen habe, wenn er in eine andere Stift befördert würde, dafür, das lasse sich wohl thun, und admittirte ihn (auf ein Schreiben der Canzellei, das könne wohl geschehen, obgleich die Bestallung noch nicht ausgefertigt sey) zum Examen. Er bestand aber in schriftliches und mündliches so schlecht, dass die 6 Prediger, die zugegen waren, Prof. Fabricius und Brorson, Göricke, Holm, dr. Kofoed und der Prediger Blichert in der Citadelle, einstimmig votirten, er könne nicht ordinirt werden. Ich berichtete das sogleich ein, erhielt aber keine Antwort. Doch erfuhr ich, dass der König im Staatsrath zu Kaas bei einer andern Veranlassung gesagt habe: Man sehe doch, dass das Examen nützlich sei. So erkannte also die Canzelei de facto an: *jus ordinandi* sei *jus ecclesiæ*

Mit dem Stiftsprovst ward Friede. Ich ging, als seine Frau in der Mitte des Octobers gestorben war, zu ihm. Als er mich hinaus begleitete, fiel er mir um den Hals, bat mich sein Herz nicht zu verkennen, und sagte auch: Er det nu godt imellem os?

2. Skrivelse fra stiftsprovst Clausen til det danske cancelli af 6 november 1816.

Meget imod min villie ser jeg mig på grund af, hvad der i min egen embedskreds har mødt mig, nødsaget til

at henvende mig til det høje kollegium i en sag, der for mit, som for hver præsts og provsts embede i riget er af vigtighed, og i den henseende at fremstille et spørgsmål, som jeg aller ærbødigst underkaster kollegiets højere overvejelse til afgjørelse.

Sagen angår en biskops forhold til samtlige ham underordnede gejstlige i stiftet med hensyn til de disse tilkommende kirkelige eller såkaldte ministerielle forretningers udøvelse, og spørgsmålet, som jeg her tager mig den aller ærbødigste frihed at opkaste, bliver da dette:

Om en dansk, d. e. en luthersk protestantisk biskop har ret og magt til, når og hvor det ham behager, at udøve i sit stift hvilken som helst forefaldende kirkelig forretning, så som dåb, konfirmation, skriftemål, kommunion, kopulation, præsters indsættelse, jordspåkastelse etc. uden vedkommende præsts eller provsts villie og samtykke, ja endog tvært imod dennes udtrykkelige indsigelse, og om han kan udlede denne sin formentlige biskoppelige ret af den i vor kirke brugelige ordination, ved hvilken han, som det hedder, »giver ordinandus magt og myndighed herefter at prædike og uddele sakramenterne« etc., så at præstens ret til i sit embede at forvalte sacra egentligen må anses for at emanere fra biskoppen?

Biskoppen skulde altså være berettiget til aldeles efter eget behag at gå ind i enhver ham underordnet geistligs embede, at forrette deraf lidet eller meget, efter som ham godt synes, på kortere eller længere tid suspendere præst eller provst fra de forretninger, som han og ingen anden er kaldet til at besørge, og således at sætte ham, i det mindste for øjeblikket, ud af embedsvirksomhed. Præst og provst vare således, skønt kongelige embedsmænd lige så vel som biskoppen, overladte til dennes vilkårlige behandling og kunde kun forrette i deres embede, hvad han gav dem lov til, og hvad han ikke selv kunde eller vilde forrette!!!

Denne påståede jus episcopale kan jeg for min del ingenlunde erkende. Og da jeg blandt andet anser det for et åbenbart indgreb i det jus parochiale, som loven hjemler enhver præst, og som denne i sin underordnede stilling behøver, for med værdighed at forrette sit kald, bør jeg efter pligt og samvittighed uden mindste personlige hensyn søge at afværge det. Jeg opfylder derved, hvad jeg skylder mit embede og min embedsed, der forpligter mig til nihil intermittere, quod a præposito ullo jure exigi possit, men meget mere pro virili jura et privilegia nostri ordinis pie tueri. Det er da ikke min sag blot, men samtlige Danmarks præsters og provsters, som jeg her træder frem for at forsvare, i hvis navn det gunstigst måtte tillades mig her korteligen at anføre de grunde, hvoraf jeg mener, at heri ret ikke kan eller bør tilkomme nogen Danmarks biskop.

1) D. L., 2 bog, der bestemmer så vel præsternes som biskoppernes eller superintendenternes pligter og rettigheder, indrømmer biskoppen ingen ret til at udøve præstens ministerialia.

2) Den påstand, at biskoppen skulde være berettiget til efter behag at udøve alle præstelige forretninger, fordi jura pastoralia oprindelig emanere fra ham ved ordinationen, er aldeles hierarkisk og ene grundet på jus canonicum ¹⁾, der ikke gælder i den danske ret. Denne påstand kan kun den katolske gøre, der forretter ordinationen som et sakrament. Hos os har ordinationen ingen mystisk betydning. Den deri grundede påstand for hin ret må altså anses for at være i strid med den i Danmark gældende protestantiske kirkeret. Ifølge denne har ligesom præsten så og biskoppen sit embede med den embedet tilhørende myndighed fra kongen. Jeg og uden

¹⁾ Allerede 1812 siger Münter, at han blev forbløvet ved nedsættelsen af kommissionen til kirkelovenes forbedring „aus Furcht vor der Hierarchie und dem Jus Canonicum, den ich hineinbringen würde“.

tvivl hver protestantisk præst med mig erklærer og her højtideligen, at jeg kun vil have kongen min landsherre, som jeg har svoret troskab og lydighed, at takke for mine embedsrettigheder, og ikke min biskop, der, skønt min foresatte, dog kun er min medundersåt. Vi protestantiske gejstlige ere ikke således kirkens tjenere, at vi ikke ligefuldt anse os for kongens embedsmænd. Ikke heller indser jeg, hvorledes på omtalte måde biskoppens myndighed skulde kunne udvides, uden at derved de kongen som protestantisk regent tilkommende majestætsrettigheder indskrænkes. Hvad biskoppen her vandt, måtte kongen tabe. Ti vi præster kunne dog ikke på en og samme tid have vore rettigheder fra kongen og biskoppen. At vi have dem, som det i hierarkiets sprog hedder, fra kirken, er efter vort lands konstitution ord uden betydning.

3) Den her omtalte udvidede myndighed behøver en biskop ikke for at opnå hensigten af sit omfattende kald. Der er i vore love tillagt ham al den myndighed over sit stifts gejstlighed, som han efter protestantismens ånd kan attrå, ligesom der og er ham arbejde nok pålagt i overopsynet over det hele. Ønsker han derhos at prædike oftere end de sædvanlige dage, eller at forrette enkelt gang en eller anden præstelig handling, og han forlanger dette af vedkommende præst som en villighed, da gør i almindelig enhver præst sig en fornøjelse af at overlade ham sin forretning. Det har flere århundreders erfaring lært, hvorfor det hidtil ikke heller er faldet vore biskopper ind at ville arrogere sig som ret, hvad de kunde erholde som villighed.

4) Sådan uden mindste nødvendighed udvidet biskoppelig myndighed vilde endelig og have skadelige følger for den indbyrdes gode forståelse mellem biskoppen og hans stifts gejstlighed. Den fører til intet godt og kan derimod afstedkomme meget ondt. Den kunde smigre kirkens første foresatte; men den vilde nedtrykke, krænke, nedværdige præsten, der nu var sat i den fuldkomneste

afhængighed, ikke af sit embede, ikke af sine pligter, ikke af sit lands love, men af sin biskop, en afhængighed, der var hans embede og hans stand uværdig, og ham, som ærekær mand, ufordragelig; præsten, der nu så i sin biskop det gejstlige væsen, der hvert øjeblik, når det vilde, kunde fratage ham hans forretning og således gøre ham umyndig i hans embede, vilde vanskelig komme til at føle velvillie og hengivenhed for ham. Båndet mellem dem var sønderrevet. Vel måtte det tiltros en biskop, at han ikke vilde gøre misbrug af denne frygtelige, alt omkring sig nedslående, tilintetgørende magt, han var væbnet med. Men at han det kunde, var allerede nok. I kirkehistorien fattes der ej heller på eksempel af prælater, som ere blevne navnkundige ved arroganz. Vestigia terrent. I stifts-staden, hvor biskoppen bor, og ved kathedralkirken, hvortil han hører, kunde også meget lettere mellem ham og vedkommende gejstlighed foranlediges misforståelse. På landet kunde det vel og jævnlig falde honorationes ind, helst når de havde noget imod deres præst, at ville ved forefaldende visitats have deres barn døbt eller deres datter viet af biskoppen, hvorved præsten tabte både i indkomst og agtelse. Kort, følgerne af et sådant forandret forhold mellem biskop og præst kunde med tiden og under visse omstændigheder strække sig videre, end det forud lader sig beregne. Den samme myndighed, biskoppen kunde udøve i sit stift, synes da og provsten at kunne udøve i sit provsti. Det tryk, han selv fik ovenfra, måtte han igen kunne forplante til dem, der stå under ham. Men denne forhadte ret til at gå ind i en anden mands embede vil han vel frabede sig, om han ellers ønsker at leve med sit provstis præster i kærlig og broderlig forståelse. Dog vilde ved al den trykken og fortrængen endnu intet lide mere, end det gejstlige embede selv. Bedre derfor, at det i denne henseende bliver, som det er, og at vor gode gamle lov fremdeles her bliver regel for vore biskopper, som den i århundreder var det for

deres formænd. Omnia ad ædificationem, nihil ad ostentationem! »Hver blive i det kald, som han er kaldet udil« 1 Kor. 7, 20.

Således har jeg da her, så kort jeg kunde, fremsat som retsindig mand efter min fulde overbevisning, uden at se på andet end sagen selv, hvad jeg finder at erindre mod det ovenfor opkastede spørgsmål. Mine fremsatte grunde henstilles til det kongelig danske kancellis vise prøvelse, og anbefales tillidsfuldt mit og samtlige mine protestantiske embedsbrødres anliggender til Danmarks oplyste regering, der fremdeles vil vide at hævde protestantismens liberale ånd til gavn for stat og religion.

Aller ærbødigst

H. G. Clausen.

3. Stiftsprovst Clausen til det danske kancelli d. 28 oktober 1816.

Det sker undertiden ved højtidelige ligbegængelser, at en eller anden af ligfølget fremstaar for at holde tale over den afdøde, uden at vedkommende præst derom i forvejen er bleven underrettet, eller dertil har givet sit samtykke. Da nu præsten, som har jordspåkastelsen at forrette, er den, der bør påse, at den ved ligbegængelser stedfindende religiøse højtidelighed udføres med orden og værdighed og derhos ikke utilbørlig forlænges, så skulde jeg allerærbødigst indstille til det kongelig danske kancelli, om samme ikke måtte finde det hensigtsmæssigt til iagttagelse for fremtiden at bestemme, at ligesom det allerede forhen er anordnet, at ved ligbegængelser intet må afsynges, uden at det er forevist vedkommende præst og af ham bifaldet¹⁾, så må ikke heller ved sådan lejlighed

¹⁾ Kanc. skr. 23 juni 1810. Denne var foranlediget af Münster, der havde taget forargelse af to sange, af hvilke den ene var forfattet af dr. Frankenau til julefesten 1809, den anden var skreven af en unævnt til en begravelse. Han indhentede, før han skrev

enten i kirke eller kapel eller på kirkegård nogen tale uden at have erholdt vedkommende præsts tilladelse, hvilken tilladelse dog kun kan meddeles en ordineret gejstlig mand.

Aller ærbødigst H. G. Clausen.

4. Biskop Münters betænkning over den foranstående skrivelse.

. Det vil være det høje kollegium i gunstigst erindring, at de misbrug, som fandt sted med upassende tekster til kirkemusikker og sange over afdøde, foranledigede mig til at indgå med aller ærbødigst forestilling af 17 marts 1810¹⁾, i hvis følge den af stiftsprovsten omtalte resolution emanerede, som dog ikke har ganske hævet uordenen, da flere eksempler, hvilke det her er uforment at anføre, bleve årsag i et reskript til gejstligheden d. 16 februar 1815, at våge over, at ritualet blev nøje iagttaget ved ligbegængelser. Stiftsprovsten er altså som lokal øvrighed berettiget til at påse, at ingen uordener forefalde ved deslige lejligheder. Og hvad nu hans påstand angår, da findes den og hjemlet i loven, da denne lyder 2—11—3:

»Ingen præst må sig med andens kald bevare, enten med gudstjenestes forrettelse, ligprædiken, eller i andre måder, uden det sker efter den rette sognepræsts begjæring og med hans villie eller superintendentens befaling«.

Men dog har sagen nogle vanskeligheder, som jeg ikke kan forbigå. Ti det citerede sted i loven, så vidt det angår den nærværende sag, omtaler alene, ligesom det hele foregående 10 kapitel, ligprædikener fra prædike-

til kancelliet, provsterne Plums og V. K. Hjorts betænkning. Disse vare vel enige med biskoppen. Men da de begge selv vare frugtbare lejlighedsdigtere, ledsagede de deres skrivelser med en prøve på deres egne digte, formodentlig for jæt vise, hvorledes kirkelig poesi burde være affattet.

¹⁾ I originalen staar urigtigt d. 23 juni, resolutionens datum.

stolen. Om disse kan der ikke være spørgsmål, at ingen anden kan holde dem, end hvo som også i andre tilfælde har ret til at bestige prædikestolen. Men i den nyere tid er en anden art af ligtaler bleven indført, om hvilke loven, så vidt jeg véd, aldeles tier — taler, som holdes ved graven eller på kirkegården, når liget der ned-sættes. Hvor gammel denne skik er, véd jeg ikke. Men de første eksempler, jeg erindrer, var fra salig biskop Balles tid, som på sådan måde hædrede salig grev Bernstorffs og den svenske ambassadørs, friherre Sprengportens, minde, inden han kastede jord på, hvorimod de ældre biskopper have holdt deres mange ligprædikener fra prædikestolen. Formentlig er skikken kommen fra Tyskland, hvor man i lang tid har gjort forskel mellem Leichenpredigten og Standreden. Skal nu denne forskel, som allerede ved usus er indført iblandt os, vedblive, så var det måske nu lejligheden at knytte til dens anerkendelse i medhold af loven 2—11—3 de bestemmelser, hvortil stiftsprovstens forestilling giver anledning. Men jeg bør dog her bemærke, at stiftsprovstens forestilling, hvad ligprædikener fra prædikestolen angår, tåler nogen indskrænkning. Ti sæt, at en dr. eller prof. theologiæ, som ikke var ordineret, ønskede at holde ligprædiken over sin afdøde ven, kunde nogen præst være ubeskeden nok til at forbyde ham, som måske selv har været hans lærer, at bestige prædikestolen? Har han ret til ellers at prædike, og retten tror jeg her bør distingveres fra den tilladelse, som kandidater, ja selv teologiske studenter have, når de bevislig have hørt forelæsninger over de vigtigste teologiske discipliner, hvorfor skulde denne ret nægtes ham ved en sådan lejlighed? I den ældste kirkes historie findes intet, som kunde være derimod; ti den ærede lærdom og tillod derfor endog lægfolk, som vare berømte for deres indsigter, at prædike, og det er et bekendt faktum, at selve biskoppen i Palæstina opfordrede den store Origenes, da han var kommen til Cæsarea, til offentlig at forklare skriften,

endskønt han den gang endnu ikke var indviet til presbyter, altså ikke havde ret til at lære i kirken. — Ligeså forekommer det mig, at stiftsprovstens forslag vilde være indskrænkning underkastet med hensyn til ligtaler på kirkegulvet eller ved graven, såfremt disse skulle distingveres fra ligprædikener. In regula bør også de kun holdes af ordinerede mænd. Men hvis nu unisersitetets rektor eller et fakultets dekanus eller en professor, af hvad videnskab det måtte være, vilde hædre en afdød kollega: hvis den skik blev indført iblandt os, som finder sted i det katolske Frankrig, at Nationalinstitutets (nu akademiets) medlemmer holde taler ved deres afdøde kollegers grav¹⁾ (hvoraf jeg ejer flere, som ere forfattede af lægmænd) eller hvis en præsident eller deputeret i de høje kongelige kollegier vilde tolke kollegiets følelser ved en af dets medlemmers grav — skulde dette da være ham forment? Skulde han dertil i streng forstand søge præstens tilladelse? (ti at han ikke forsømmer høfligheds og anstændigheds pligt, forstår sig vel af sig selv). Eller skulde præsten, som skal bedømme tekster til kirkemusik eller ligvers, være berettiget til først at forlange talen, forudsat endog at den var skreven, og ikke er et momentant udbrud af hjærtets følelser, til censur? Nej, videnskaber og videnskabelig dannelse bør have sin ære allevegne! Hvad sådan mand taler, taler han under eget ansvar, ham kan og bør det som statens vigtige embedsmand præsumeres om, at han ikke vil fremføre noget, som er stedet uværdigt og strider mod religionens grundsætninger. Ej heller vil man have at befrygte for handlingens utilbørlige forlængelse; ti først ville sådanne tilfælde kun sjældent møde, og er det da et lig, som vækker almindelig deltagelse, så dvæler man også gjerne nogle minutter længere ved den

¹⁾ Så vidt vides, er dette ikke rigtigt. De mindetaler, som et nyt medlem af akademiet holder over sin formand, holdes ikke ved graven, men ved akademiets møde.

afdødes bære for at høre hans ven og embedsfælle forkynde hans ros. På slige tilfælde, hvis antal muligen kunde forøges, tror jeg derfor, at der ved den begærte bestemmelse måtte tages hensyn, således at misbrug bleve forekomne, men intet hindredes, hvad der er overensstemmende med sømmelighed- og venskabets følelser, og tillige hver mistanke forebygges om hierarkisk tænke-måde hos gejstligheden; ti dertil turde vel en af gejstligheden fremkaldt anordning give anledning, som udelukkende tillod præsten at tale ved sådan lejlighed i kirken eller ved graven og indskrænkede alle andre, hvem de endog måtte være, til at tale alene i lighuset; og skulde jeg endog være af den formening, at alle taler ved graven selv kunde bortfalde, da disse endog ved ugunstigt vejr eller en kold årstid muligens blive skadelige for enkeltes sundhed, ej at tale om vanskeligheden, det al tid fører med sig, at forstå i en vis afstand, hvad der siges under åben himmel.

København d. 12 decbr. 1816.

Aller ærbødigst

F. Münter.

Samtidig afgav biskoppen betænkning over en skrivelse af 6 novbr. 1816 fra Frelasers kirkes præster, Fabricius og R. Fenger. De forespurgte, om det var tilladt, som det nu var almindelig skik, at holde ligtaler ved graven, på kirkegulvet eller i kapeller, hvad de ikke havde turdet gøre, især da forordn. 16 febr. 1815 til Københavns præster advarede dem om ved begravelser at holde sig anordningerne efterrettelig. — Biskoppen mener, at det må tillades at holde ligtalerne på den måde, som var bleven almindelig skik, da kirkegårdene ligge så langt fra kirkerne.

5. Kancelliets resolution af 21 juni 1817.

. At det ikke kan være nogen tilladt ved ligbegængelse enten i kirke, kapel eller på kirkegård at

holde nogen tale uden dertil at have erholdt vedkommende præsts samtykke, hvilket dog ikke bør tildeles andre, end dem, der efter lovgivningen ere berettigede til at prædike, men at det, ligesom hidtil har fundet sted, kan tillades, at ligtaler holdes af vedkommende præst eller andre, således som ovenfor er anført (c: på kirkegården osv.).